

Отже, підвищення ефективності кримінального судочинства (одного з видів правозастосовної діяльності), як і ефективне виконання будь-яких інших державних функцій, досягається лише тоді, коли всі його цілі – найближчі та стратегічні – реалізовані з найменшою шкодою для різноманітних соціальних цінностей, з мінімальними економічними витратами і в найкоротший термін, а саме шляхом провадження дізнання, так би, мовити “спрощеного порядку” досудового розслідування кримінальних правопорушень з незначним ступенем суспільної небезпеки – кримінальних проступків.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>.

2. Рекомендація № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Стосовно спрощення кримінального правосуддя» від 17 вересня 1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_339#Text.

Форосяний Андрій Володимирович,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Окремі положення початку досудового розслідування у кримінальному провадженні залишаються дискусійним питанням, не дивлячись на зміни у до чинного вітчизняного кримінального процесуального законодавства.

Питання щодо можливості перевірки повідомлення про кримінальне правопорушення, початку обчислення строку досудового розслідування, є спірними і не мають єдиного погляду науковців. Стан теперішньої регламентації цих питань призводить до деяких проблем, які виникають у практичній діяльності органів досудового розслідування, порушення прав учасників кримінального провадження тощо.

Питання початку досудового розслідування є досить актуальним серед науковців [1–8] з огляду на проблеми законодавчого регламентування і практики застосування положень законодавства, які стосуються цього питання.

Разом з тим, різноманітність поглядів науковців залишає невіршеними ряд проблемних питань теми, зокрема, таких як початок обчислення строків досудового розслідування, визначення строків досудового розслідування, продовження строків досудового розслідування тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі за текстом – КПК), слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі за текстом – ЄРДР), розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування. Відповідно до ч. 4 ст. 214 КПК слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається [9].

Формулювання цієї норми безальтернативно зобов'язує вносити будь-яку інформацію про кримінальне правопорушення до ЄРДР в досить стислі строки. Виникає питання – чи реалізація цієї норми дійсно підвищила ефективність роботи правоохоронних органів щодо недопущення немотивованих відмов у початку досудового розслідування внаслідок чого суттєво покращився захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження? На нашу думку, ні.

Такий порядок неодноразово критикувався науковцями, але проблема до цього часу не вирішена [1, 7, 8]. Вимога обов'язковості реєстрації всіх повідомлень про кримінальні правопорушення у ЄРДР і відповідно початку досудового розслідування призвела до суттєвого збільшення кримінальних проваджень, які після проведення досудового розслідування закриваються через відсутність складу злочину і відповідно до перевантаження органів досудового розслідування кримінальними провадженнями. Чи є доцільною вимога КПК щодо обов'язковості реєстрації всіх повідомлень про кримінальні правопорушення без можливості їх перевірки? Вважається, що ні.

Відповідно до ч. 4 ст. 97 КПК 1960 року, коли необхідно перевірити заяву або повідомлення про злочин до порушення справи, така перевірка здійснюється прокурором, слідчим або органом дізнання в строк не більше десяти днів шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребування необхідних документів [10]. Чи був такий процесуальний порядок гіршим аніж сучасний?

У даному контексті мова йде про те, що якщо заява про злочин не була очевидною, тобто не містила фактичних даних була можливою провести якісну перевірку заяви або повідомлення про злочин і прийняти обгрунтоване, мотивоване й законне рішення, у тому числі про відмову у початку досудового розслідування.

Така процедура вважається більш ефективною і справедливою з огляду на завдання кримінального провадження. Обов'язкове внесення всіх заяв про кримінальні правопорушення до ЄРДР призводить до суттєвого перевантаження слідчих підрозділів, затягування строків досудового розслідування і відповідно до порушення завдання кримінального провадження, передбаченого ст. 2 КПК щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений.

Виходячи із зазначеного, пропонується внести зміни до ч. 1 ст. 214 чинного КПК, а саме, передбачити можливість перевірки заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення у термін до 10 днів.

Необхідність дослідчої перевірки заяв повідомлень про кримінальні правопорушення підтримується науковцями.

Так, Є.Д. Скулиш вважає, що законодавець повинен передбачити, що після надходження заяви або повідомлення про вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор здійснює їх перевірку. За її результатами має бути прийнято рішення у формі постанови про початок проведення досудового розслідування або про відмову в цьому [7, с. 220].

Підтримують необхідність дослідчої перевірки й інші науковці [3, 4, 5, 6].

На нашу думку, такий порядок дозволить суттєво підвищити ефективність роботи слідчих підрозділів, і більш ефективно захистити права учасників кримінального процесу через зменшення навантаження на органи досудового розслідування і відповідно швидко і ефективно розслідувати злочини так як передбачено ст. 2 КПК. Аргументи про те, що передбачений КПК 1960 р. порядок призводив до необґрунтованих відмов у початку досудового розслідування, є непереконливими. Адже проблема не в процедурі, а у виконавці, який приймає незаконне рішення про відмову у початку досудового розслідування. Але це більше кадрове питання, аніж кримінально-процесуальне. Такі проблеми повинен вирішувати ефективний відомчий та судовий контроль, прокурорський нагляд.

Слушними є пропозиції Ю. П. Аленіна, який пропонує передбачити:

- детальнішу регламентацію порядку прийняття, реєстрації заяв чи повідомлень про діяння, визначені законодавством про кримінальну відповідальність;
- строки їх розгляду (не менше ніж десять діб);
- можливість перевірки заяв чи повідомлень, визначення процесуальних засобів таких дій;
- обов'язок службових осіб приймати процесуальне рішення у формі винесення постанови слідчим/прокурором про початок досудового розслідування або про відмову в ньому;

– обставини, які виключають проведення досудового розслідування;

– право на оскарження до прокурора чи слідчого судді рішень про початок досудового розслідування та про відмову в ньому [2, с. 202–203].

Можливість перевірки необґрунтованих заяв – якісний інструмент недопущення порушень закону шляхом безпідставного початку досудового розслідування з усіма негативними наслідками такого рішення, яке може призвести до спроб вирішити особисті проблеми заявника через правоохоронні органи, перешкодити нормальній діяльності суб'єктів господарської діяльності, спекулювати наявністю кримінального провадження щодо певної особи в політичних й інших цілях тощо.

Кримінальне процесуальне законодавство, яке регламентує порядок початку досудового розслідування, потребує подальшого вдосконалення. Необхідність обов'язкового внесення всіх заяв і повідомлень до ЄРДР погіршує ефективність роботами органів досудового розслідування, призводить до порушення прав громадян.

Пропонується внести зміни до ч. 1 ст. 214 КПК і передбачити можливість проведення перевірки заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення протягом 10 днів з можливістю відмови у початку досудового розслідування у випадку встановлення відсутності інформації про вчинене кримінальне правопорушення.

Список використаних джерел

1. Александренко О. В. Проблеми проведення досудового розслідування за КПК України / О. В. Александренко // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 16–18.

2. Аленін Ю. П. Початок досудового розслідування за КПК України 2012 року / Ю. П. Аленін // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 189–203.

3. Баганець О. Переваги та недоліки нового КПК / О. Баганець // Юридичний вісник України. – 2012. – № 10. – С. 6–7.

4. Басиста І. В. Правові основи прийняття і виконання рішень слідчого на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Басиста Ірина Володимирівна. – Запоріжжя, 2014. – 40 с.

5. Мірковець Д. М. Шляхи оптимізації кримінальної процесуальної діяльності на початковому етапі досудового розслідування / Д. М. Мірковець, О. М. Мірковець // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : зб. наук. пр. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 36–39.

6. Міщенко С. М. Новий проект Кримінального процесуального кодексу України – вагомий крок у реформуванні кримінального судочинства / С. М. Міщенко // Кримінальне судочинство. Судова практика у кримінальних справах. – 2011. – № 1. – С. 9–14.

7. Скулиш Є.Д. Актуальні проблеми початку досудового розслідування / Є. Скулиш // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017 № 1 (102) С. 215–222.

8. Фаринник В. Початок досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України / В. Фаринник // Юридичний вісник України. – 2012. – № 24. – С. 4.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print>.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України від 12 січня 1961 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.

Фулей Тетяна Іванівна,

начальник відділу наукових досліджень
проблем судочинства та науково-
методичного забезпечення суддівської освіти
Національної школи суддів України,
кандидат юридичних наук

ОБОВ'ЯЗОК СУДУ ЩОДО ДОТРИМАННЯ СПРАВЕДЛИВОГО БАЛАНСУ МІЖ ПРАВАМИ ОБВИНУВАЧЕНОГО Й ПОТЕРПІЛОЇ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА: СТАНДАРТИ ЄСПЛ

Одним із актуальних у кримінальному провадженні є питання забезпечення справедливого балансу між конкуруючими інтересами сторін у кримінальному провадженні. Протягом тривалого часу на рівні Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) воно розглядалося у справах, де заявниками були обвинувачені. Водночас, відповідно до усталеної практики ЄСПЛ, право особи на свій захист не передбачає необмеженого права на застосування будь-яких аргументів захисту [1, п. 52], відтак, права обвинуваченого, гарантовані пунктом 1 і підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), що вимагають надання йому достатньої і належної можливості заперечити показання свідка обвинувачення та допитати його або під час дачі ним своїх показань, або на пізнішому етапі провадження, не мають порушувати прав потерпілих.

Це особливо стосується розгляду справ щодо сексуального насильства, зокрема тих, коли допит свідка обвинувачення здійснюється особисто обвинуваченим – у таких випадках існує ризик подальшого травмування потерпілої особи, відтак, обов'язок національних органів, насамперед судів, полягає у забезпеченні не лише обвинуваченому гарантій відповідно до статті 6 Конвенції, але й постраждалій особі – достатнього захисту права на повагу до приватного життя і, зокрема, на особисту недоторканність під час